

УДК: 336.1

Микола Гапонюк

кандидат економічних наук, професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
haponiuk.mykola@kneu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1541-0307

Тетяна Бороденко

кандидат економічних наук,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
borodenko.tetiana@kneu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-3202-5491

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ ТА СТІЙКОСТІ

Gaponiuk Mykola

Ph. D. (Economics), Prof.,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

Borodenko Tetiana

Ph. D. (Economics),
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

BUDGETARY POLICY OF UKRAINE IN WAR CONDITIONS: WAYS OF ADAPTATION AND SUSTAINABILITY

Анотація. У статті розглядається ефективність бюджетної політики України в умовах війни, визначаються основні виклики та шляхи їх подолання. Військовий конфлікт кардинально змінив пріоритети державних фінансів, що потребує оперативної адаптації фінансової політики. Основні завдання включають забезпечення стійкості державного бюджету, оптимізацію доходів і видатків, залучення міжнародної фінансової допомоги та ефективне використання ресурсів.

Важливою складовою бюджетної політики є її адаптивність до кризових умов. Автори наголошують на необхідності перегляду джерел доходів бюджету, зокрема підвищення податкового навантаження, боротьби з тіньовою економікою та запровадження ефективних механізмів адміністрування податків. Визначено ключові аспекти бюджетного планування, включно з управлінням борговими зобов'язаннями, збільшенням внутрішніх запозичень та диверсифікацією джерел фінансування.

Аналіз свідчить, що витрати державного бюджету суттєво зросли, особливо у сфері оборони та безпеки. Водночас спостерігається тенденція до зростання доходів через покращення податкового адміністрування та активізацію економічної діяльності. Досліджено досвід інших країн, зокрема Австрії, у підвищенні оборонних витрат і фінансовій стабілізації.

В умовах воєнного стану бюджетна децентралізація відіграє важливу роль у посиленні фінансової спроможності регіонів. Рекомендовано вдосконалити механізми розподілу ресурсів між центральним і місцевими бюджетами, стимулювати економічну активність на місцях та залучати інвестиції.

Запропоновано комплекс заходів для підвищення ефективності бюджетної політики, включаючи прозоре управління державними фінансами, контроль над бюджетними витратами та впровадження інноваційних фінансових інструментів. Зроблено висновок, що довгострокова фінансова стабільність України залежить від реформування податкової системи, стратегічного планування державних видатків та активної співпраці з міжнародними партнерами.

Ключові слова: бюджетна політика, доходи і видатки державного бюджету, державний бюджет, децентралізація, дефіцит бюджету, фінансова політика, бюджетний процес.

Abstract. The article examines the effectiveness of Ukraine's budget policy under war-time conditions, identifying key challenges and ways to overcome them. The military conflict has fundamentally reshaped the priorities of public finances, requiring an urgent adaptation of fiscal policy. The main tasks include ensuring the stability of the state budget, optimizing revenues and expenditures, attracting international financial aid, and efficiently utilizing resources.

A critical aspect of budget policy is its adaptability to crisis conditions. The authors emphasize the necessity of revising budget revenue sources, including increasing tax burdens, combating the shadow economy, and implementing effective tax administration mechanisms. The key aspects of budget planning are identified, including debt management, an increase in domestic borrowing, and diversification of funding sources.

The analysis shows that state budget expenditures have significantly increased, particularly in the defense and security sectors. At the same time, there is a trend of growing revenues due to improved tax administration and increased economic activity. The study explores the experience of other countries, particularly Austria, in raising defense expenditures and stabilizing public finances.

Under martial law, budget decentralization plays a crucial role in strengthening the financial capacity of regions. The study recommends improving mechanisms for resource distribution between central and local budgets, stimulating local economic activity, and attracting investments.

A comprehensive set of measures is proposed to enhance the effectiveness of budget policy, including transparent management of public finances, control over budget expenditures, and the introduction of innovative financial instruments. The conclusion is drawn that Ukraine's long-term financial stability depends on tax system reform, strategic planning of public expenditures, and active cooperation with international partners.

***Key words:** budget policy, state budget revenues and expenditures, state budget, decentralization, budget deficit, fiscal policy, budget process.*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими і практичними завданнями.

Війна кардинально змінює економічні пріоритети держави, вимагаючи оперативної адаптації бюджетної політики для збереження фінансової стійкості та підтримки національної безпеки. Україна, опинившись у стані повномасштабного військового конфлікту, зіткнулася з необхідністю перегляду бюджетних витрат, зміцнення дохідної частини бюджету та пошуку нових фінансових ресурсів.

Часто бюджетна політика розглядається крізь призму механізмів податкового регулювання та державних видатків, що застосовуються для управління економічними процесами. Однак такий підхід не охоплює всіх аспектів цього явища, оскільки бюджетна політика є складним багатокомпонентним інструментом економічного впливу [12, с.158]. Існує кілька підходів до її трактування, зокрема розмежування на вузьке та широке розуміння цього поняття.

З позиції вузького визначення, бюджетна політика охоплює сукупність заходів, спрямованих на формування та регулювання державного бюджету. Натомість у широкому контексті вона включає комплекс дій уряду, які забезпечують стійке економічне зростання, стабільність рівня зайнятості та контроль за інфляційними процесами шляхом коригування податково-бюджетних механізмів. Крім того, такий підхід передбачає використання державних фінансових інструментів для стимулювання економічного розвитку суспільства.

Бюджетна політика також є ключовим інструментом реалізації бюджетної доктрини України [1, с.130]. На основі такої доктрини можна було б вибудувати системний підхід до планування й реалізації фінансової політики держави, що сприятиме досягненню стратегічних цілей у довгостроковій перспективі. Однак на цей момент єдиної бюджетної доктрини в Україні не розроблено, що потребує додаткової уваги з боку компетентних органів. Незважаючи на це, під час формування бюджетної політики важливо дотримуватися фундаментальних принципів ефективного управління державними фінансами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розглянута проблема активно обговорюється у наукових і економічних дослідженнях, присвячених бюджетній політиці в кризових умовах. Основна увага приділяється питанням управління дефіцитом бюджету, джерелам наповнення бюджету, впливу міжнародної фінансової допомоги та ефективності фіскальної політики. Зокрема такими вченими як: Бугель Ю., Опарін В., Дем'янишин В., Пасічний М., Західна О., Круглякова В., Рахвал І. та інші. Проте залишається недостатньо розкритим питання стратегії бюджетної адаптації у довгостроковій перспективі, зокрема в контексті післявоєнного відновлення.

Мета дослідження.

Метою дослідження є аналіз ефективності бюджетної політики України в умовах війни, визначення її ключових викликів і розробка шляхів адаптації для забезпечення фінансової стійкості та економічного зростання в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Бюджетна політика держави є невід’ємним елементом системи державного управління, оскільки визначає основні напрями використання бюджетних ресурсів і безпосередньо впливає на економічне зростання, соціальну стабільність і рівень життя населення.

До критеріїв ефективності бюджетної політики включають кілька ключових показників, які дозволяють оцінити ступінь досягнення цілей бюджетної політики та її вплив на економіку та суспільство. Основні критерії можна згрупувати наступним чином на рис. 1:

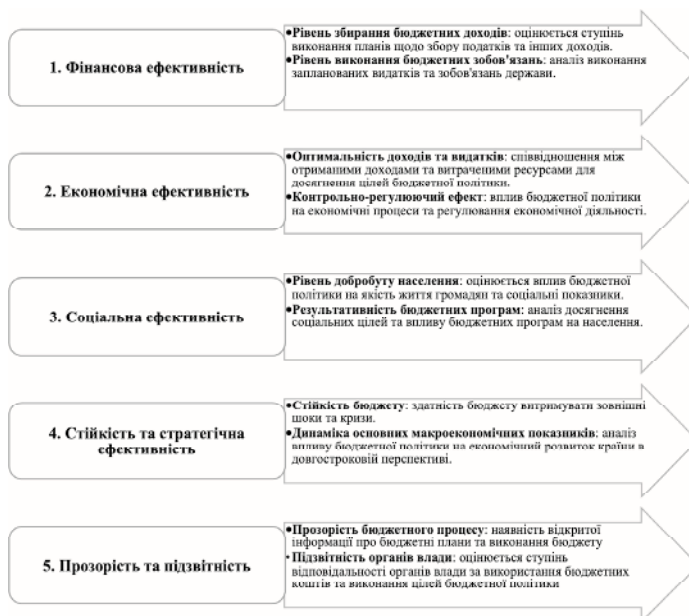

Рис. 1. Критерії ефективності бюджетної політики

Джерело: побудовано авторами на основі [4; 8, с.11; 15, с.459]

Ці критерії дозволяють комплексно оцінити ефективність бюджетної політики України та її вплив на економіку та суспільство.

Основні напрями бюджетної політики на 2022–2023 роки визначаються на основі ключових положень Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Цілей сталого розвитку держави, домовленостей з Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними структурами, а також відповідно до принципів, закріплених в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і державами-членами. Важливою складовою цієї угоди є домовленість щодо створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС.

Показники та положення Бюджетної декларації на 2025–2027 роки формуються з урахуванням пріоритетних завдань, спрямованих на посилення євроінтеграційного вектору України, стратегічних орієнтирів, визначених у Меморандумах про економічну та фінансову політику в межах співпраці з Міжнародним валютним

фондом за програмою розширеного фінансування (Extended Fund Facility), затвердженою Радою виконавчих директорів МВФ. Крім того, враховуються рекомендації Європейської Комісії, викладені в Звіті про досягнення України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року, План України в рамках інструменту підтримки ЄС на 2024–2027 роки (Ukraine Facility), ініціативи, запропоновані Президентом України у Формулі миру, Національна стратегія доходів до 2030 року, Середньострокова стратегія управління державним боргом (2024–2026), Стратегія реформування управління державними фінансами (2022–2025), а також Дорожня карта трансформації системи управління публічними інвестиціями.

З кожним наступним роком можна відзначити тенденцію до зростання як доходів, так і витрат, що вказує на активізацію економічних процесів і зростання потреби у фінансуванні державних видатків.

Бюджетна політика, реалізована в період 2021–2024 років, була орієнтована на скорочення дефіциту державного бюджету, який суттєво зріс у 2020 році через необхідність фінансування заходів, спрямованих на протидію поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, викликаній коронавірусом SARS-CoV-2, відповідно до бюджетного законодавства.

У 2025–2027 роках пріоритетом бюджетної політики стане також поступове зниження рівня дефіциту бюджету, що зріс унаслідок необхідності забезпечення фінансовими ресурсами держави після початку широкомасштабної збройної агресії з боку російської федерації проти України.

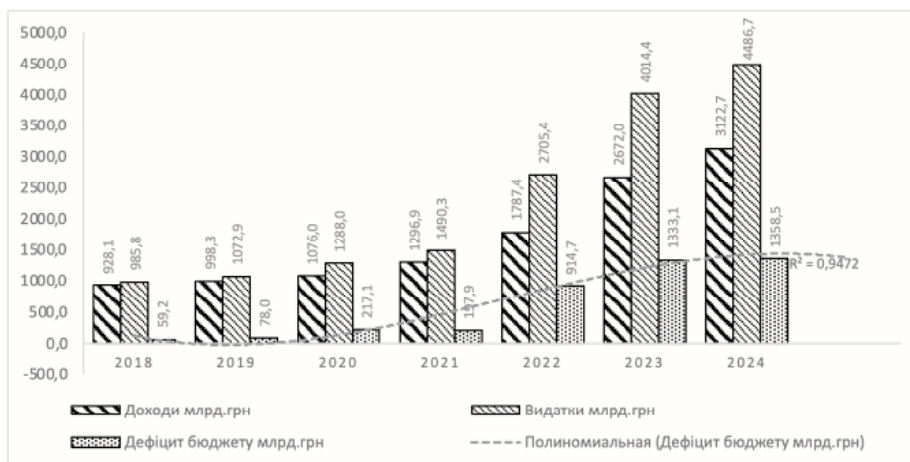

Рис. 2. Виконання державного бюджету за 2018–2024 рр., млрд грн

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Фундаментальним аспектом у процесі планування є всебічна оцінка потенційних ризиків, загроз і викликів, що можуть впливати на різні складові соціально-економічного розвитку держави. Протягом останніх років Україна стикається з низкою серйозних проблем, серед яких наявність тимчасово окупованих територій, значна залежність від імпорту енергетичних ресурсів, дисбаланс у

структурі зовнішньої торгівлі та скорочення трудового потенціалу через активну трудову міграцію [5, с.63]. Окрім цього, вплив глобальних економічних криз, пандемічних викликів і геополітичної нестабільності посилює фінансові ризики та ускладнює ефективне бюджетне планування.

Такі фактори створюють загрозу для фінансової стабільності держави, впливають на функціонування бюджетної системи та ускладнюють реалізацію стратегічних економічних ініціатив у середньостроковій перспективі. Нестабільність валютного курсу, інфляційні ризики та боргове навантаження також виступають суттєвими викликами для фінансової політики країни. Водночас, спираючись на чітко окреслені стратегічні пріоритети фіскальної політики, середньострокове бюджетне планування сприяє злагодженості бюджетного процесу, зміцненню фінансової безпеки, а також забезпеченню прогнозованості й стабільності виконання бюджету.

Забезпечення ефективності бюджетного планування вимагає запровадження дієвих механізмів управління ризиками, вдосконалення податкової політики, зменшення залежності від зовнішніх запозичень та стимулювання внутрішнього виробництва. Крім того, важливим завданням залишається адаптація фінансової системи до нових викликів, зокрема впровадження цифрових технологій у сфері управління державними фінансами, що сприятиме підвищенню прозорості бюджетного процесу та ефективному використанню державних ресурсів.

Протягом 2018–2021 років податкові надходження демонстрували стабільне зростання: з 753,8 млрд грн у 2018 році до 1107,09 млрд грн у 2021 році, що пояснюється загальним економічним зростанням, покращенням податкового адміністрування. Однак у 2022 році через військові дії, шоківий стан підприємницьких структур, руйнування підприємств на сході України податкові надходження скоротилися до 949,76 млрд грн, що свідчить про зниження економічної активності (рис.3).

Рис. 3. Доходи державного бюджету за 2018–2024 роки, млрд грн

Джерело: побудовано авторами на основі [9]

Проте, незважаючи на все, 2023–2024 роках податкові надходження значно зросли – 1203,54 млрд грн та 1647,19 млрд грн відповідно. Основними причинами

такого зростання є: відновлення і стабілізацію економічної діяльності попри бойові дії; збільшення податкового навантаження; інфляційні процеси та девальвація гривні.

До 2021 року неподаткові надходження залишалися відносно стабільними, однак у 2022 році вони зросли до 346,32 млрд грн. У 2023–2024 роках цей показник різко зріс – 991,6 млрд грн і 974,39 млрд грн відповідно.

До 2021 року міжнародна допомога становила незначну частку доходів бюджету (до 1,5 млрд грн). Однак у 2022 році цей показник зріс до 481,1 млрд грн, що свідчить про активну підтримку з боку ЄС, США, Великої Британії та інших міжнародних партнерів. У 2023–2024 роках рівень міжнародної допомоги залишався стабільним (433,4 млрд грн та 473,9 млрд грн відповідно), що підкреслює значну залежність України від зовнішнього фінансування.

Отже, у період 2022–2024 років ключовими чинниками, що визначили обсяги доходів державного бюджету стали: економічний спад, руйнація підприємств і виробничих потужностей, пошкодження інфраструктури енергетики та транспорту, людські втрати та зниження рівня зайнятості. Додатковий вплив мали зміни у структурі ВВП, значні обсяги еміграції, скорочення приватного споживання, припинення діяльності частини бізнесів і зниження їх прибутковості, зростання імпорту та ускладнення логістики експорту.

Примітно, що бюджетні доходи у 2024 році без урахування міжнародних грантів (39,9% ВВП) залишаються приблизно на рівні попереднього року. Водночас, якщо порівнювати з довоєнними показниками, цей рівень помітно зріс: з 30,5% ВВП у 2021 році та 32,7% ВВП у 2022 році до 40,8% ВВП у 2023 році. Зростання частки бюджетних доходів пояснюється значним фінансуванням та гуманітарною допомогою, що надходить з-за кордону в умовах війни. Іншим важливим джерелом доходів стали власні надходження бюджетних установ, включно з підрозділами Збройних Сил України, які у 2023 році досягли рекордного рівня – 12,8% ВВП (порівняно з 2% ВВП у 2021 році). Крім того, бюджетні надходження безпосередньо зростають за рахунок реалізації програм гуманітарної та секторальної допомоги від міжнародних донорів. Наприклад, з початку війни суттєво збільшилося фінансування українських науковців через грантові програми західних партнерів. Хоча результати наукових досліджень, створені в межах таких програм, зазвичай не враховуються у ВВП, частина грантових коштів (19,5% або 23%) надходить до бюджету через податки на доходи фізичних осіб (за винятком міждержавних програм, схвалених урядом). Очікується, що ця тенденція збережеться у 2025–2028 роках, хоча темпи зростання бюджетних доходів щодо довоєнного рівня поступово знижуватимуться.

Оцінюючи перспективи бюджетних доходів, слід враховувати активні кроки держави для їх збільшення. Війна потребує значних ресурсів для оборони, а після її завершення критично важливими стануть фінансування відновлення та відбудови країни. Саме з цією метою наприкінці 2024 року були прийняті фіскальні зміни: підвищення ставки військового збору для фізичних осіб з 1,5% до 5%, запровадження військового збору для ФОП, підвищення податку на прибуток банків до 50%, а також збільшення платежів для обмінних пунктів та автозаправних станцій.

У межах програми розширеного фінансування (EFF) МВФ український уряд взяв на себе зобов'язання модифікувати податкову систему, зокрема з можливістю

підвищення базової ставки ПДВ. Очікується, що ці зміни принесуть бюджету додаткові 3-4% ВВП щорічно у 2024-2027 роках, що є необхідним для забезпечення середньострокової стійкості державних фінансів.

Загальна стратегія щодо підвищення доходів і покращення податкового адміністрування реалізовуватиметься через «Національну стратегію доходів» (НСД), ухвалену у грудні 2023 року. У 2024 році затверджено план заходів щодо її впровадження, який містить строки реалізації реформ у митній та податковій сферах, а також зміни у чинних податкових режимах.

У червні 2024 року уряд ухвалив «Бюджетну декларацію на 2025-2027 роки», яка визначає середньострокові пріоритети у сфері податкових надходжень: забезпечення стабільності фіскальної системи, цифровізацію податкового адміністрування та виконання міжнародних податкових зобов'язань України. Основні положення податкової політики включають:

- гармонізацію податкового законодавства України з нормами ЄС, поступове зближення ставок акцизів на тютюнові вироби та пальне з європейськими;
- введення акцизного податку на підсолоджені напої;
- коригування пільгових ставок ПДВ відповідно до директив ЄС;
- боротьбу з ухиленням від сплати податку на прибуток, вдосконалення правил трансфертного ціноутворення за рекомендаціями ОЕСР;
- перегляд інвестиційних стимулів і скасування низки податкових пільг;
- продовження реформ військового збору, зокрема уточнення його ставок, платників і бази оподаткування;
- запровадження електронних перевірок податків (е-аудит) та вдосконалення механізму податкових інспекцій.

Доходи державного бюджету 2025 року очікують зростання на 21,7% порівняно з 2024 роком, досягнувши 2,3 трлн грн. Основним джерелом наповнення бюджету залишаються податкові надходження, частка яких у загальній структурі доходів збільшується до 85,7%, що перевищує показники попередніх років. Така динаміка пояснюється підвищенням ставок низки податків, що дозволяє залучити додаткові 153,8 млрд грн, зокрема, військовий збір забезпечить 122,4 млрд грн, податок на прибуток принесе 4,3 млрд грн. Крім того, зростання акцизного збору на тютюнову продукцію принесе бюджету ще 22,6 млрд грн, а надходження від ПДВ збільшаться на 4,5 млрд грн. Водночас законопроект № 11090, який передбачає підвищення ставок акцизу, поки що не набув чинності.

Попри зростання доходів, у 2025 році бюджет країни втратить близько 154,7 млрд грн через надані податкові пільги, переважна частина яких (85,2%) стосується ПДВ. Основний обсяг цих пільг спрямовано на підтримку оборонної сфери, що є виправданим кроком в умовах воєнного стану. Однак для компенсації втрат бюджету доцільним кроком може стати перегляд системи податкових стимулів та інвентаризація чинних пільг.

Додатково передбачається залучення зовнішніх кредитів у розмірі 1,7 трлн грн та внутрішніх позик на 579,2 млрд грн. Внутрішні запозичення будуть переважно спрямовані на погашення облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), причому 97% таких виплат покриватиметься за рахунок повторного розміщення ОВДП.

Джерелами наповнення бюджету можуть бути не лише податкові надходження, а й зовнішнє фінансування. Йдеться про міжнародну допомогу та інвестиції з боку партнерських держав і організацій. На 2025 рік джерелами фінансування будуть ЄС – 3091 млн доларів, ОВДП (включаючи військові облігації) – 1082 млн доларів. Таке фінансування може охоплювати реалізацію інфраструктурних проєктів, розвиток освіти, охорони здоров'я, енергетики та інших стратегічних напрямів. Завдяки залученню зовнішніх ресурсів можливо не лише прискорити економічний розвиток, а й зменшити навантаження на внутрішні фінансові резерви країни. Подібний підхід широко застосовується у високорозвинених країнах Європейського Союзу.

Враховуючи зростаючі військові та соціально-економічні потреби, держава змушена розширювати бюджетні доходи. Податково-бюджетні реформи продовжуватимуться, а їхніми основними напрямками стануть підвищення ефективності фіскального адміністрування, введення нових податків та оптимізація чинної податкової системи.

Для регулювання витрат державного бюджету були застосовані механізми експансивної фіскальної політики, що передбачали суттєве збільшення державних видатків та перегляд їхньої структури. Такі підходи не використовувалися у попередні роки, проте в умовах воєнного стану стали необхідністю. Значну частину фінансування спрямували на оборону та безпеку, критичну інфраструктуру (яка стала головною ціллю ворожих атак), оплату праці державних службовців, а також реалізацію соціальних програм. Окрім цього, зросла потреба у перегляді політики державної підтримки зайнятості й економічної активності, фінансуванні міграційних процесів та переміщенні підприємств.

Зміни у масштабах і структурі витрат зумовили необхідність активного залучення фінансових ресурсів при збереженні бюджетної рівноваги та боргової стабільності. Важливою стала ефективність використання цих ресурсів, що викликало потребу у перегляді підходів до виконання державного бюджету в умовах воєнного часу, внесенні відповідних коректив у нормативне регулювання та ухваленні рішень щодо управління бюджетними процесами. Основними напрямками змін стали:

- 1) перехід від фіскальної консолідації до активної бюджетної експансії у сфері державних витрат;
- 2) залучення додаткових фінансових надходжень через зміну механізмів мобілізації доходів до бюджету;
- 3) адаптація правил фіскального регулювання, що раніше обмежували можливості проведення експансивної політики;
- 4) перегляд нормативної бази, яка регулює бюджетні процеси в умовах воєнного стану.

З початку війни динаміка показників державного бюджету України зазнала істотних змін (Табл. 1).

Протягом 2018–2024 років державні видатки України демонструють значне зростання, відображаючи як загальну економічну ситуацію, так і пріоритети фінансування держави. Розглянемо ключові тенденції, що визначають напрямок бюджетної політики.

Загальний обсяг державних видатків зріс із 985,8 млрд грн у 2018 році до 4486,7 млрд грн у 2024 році. Найбільш суттєвий стрибок відбувся у 2022 році, коли через початок повномасштабної війни бюджет збільшився на 81,5% порівняно з 2021 роком. У наступні роки зростання продовжилося, хоча його темпи дещо сповільнилися.

Аналіз основних статей видатків свідчить про суттєві зміни в державній політиці:

- **Оборона** – беззаперечний пріоритет після 2022 року. Видатки зросли в 24 рази: з 97,0 млрд грн у 2018 році до 2304,5 млрд грн у 2024 році. Це найбільша стаття бюджету.

- **Громадський порядок, безпека та судова влада** – зростання фінансування майже в 6 разів (з 116,9 млрд грн у 2018 році до 692,7 млрд грн у 2024 році), що пояснюється необхідністю посилення безпеки в умовах війни.

- **Соціальний захист** – стабільно висока стаття витрат: від 163,9 млрд грн у 2018 році до 464,7 млрд грн у 2024 році, що підтверджує державну політику підтримки вразливих категорій населення.

Таблиця 1

**Структура видатків зведеного бюджету
за функціональною класифікацією за 2018–2024 роки, млрд грн**

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Усього	985,8	1072,9	1288,0	1490,3	2705,4	4014,4	4486,7
Загальнодержавні функції	162,9	168,2	163,8	206,6	202,0	296,1	374,3
Оборона	97,0	106,6	120,4	127,5	1142,9	2097,6	2304,5
Громадський порядок, безпека, судова влада	116,9	140,2	157,7	174,4	443,3	574,6	692,7
Економічна діяльність	63,6	72,4	168,9	181,0	95,4	134,3	163,1
Охорона навколишнього середовища	5,2	6,3	6,6	8,2	4,7	5,2	9,5
Житлово-комунальне господарство	0,3	0,1	0,1	0,2	0,5	8,4	7,5
Охорона здоров'я	22,6	38,6	124,9	170,5	184,3	179,3	201,4
Духовний та фізичний розвиток	10,1	10,0	9,8	16,0	11,1	11,8	16,2
Освіта	44,3	51,7	52,9	63,8	58,5	60,5	64,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	163,9	218,6	322,7	339,3	426,0	469,3	464,7
Міжбюджетні трансферти	298,9	260,3	160,2	202,7	136,8	177,4	187,9

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Підсумки 2023-2024 років засвідчили певний прогрес в управлінні бюджетними процесами: попри негативні тенденції у виробничому секторі в попередній період, економічна активність виявилася стійкішою, ніж очікувалося. Це пояснюється тим, що бізнес та домогосподарства частково адаптувалися до умов війни, що сприяло

зростанню споживчого попиту через збільшення видатків. Таким чином, бюджет України зазнав значних змін у зв'язку з викликами воєнного часу. Пріоритетним залишається фінансування оборони, тоді як інші сфери, особливо екологія та житлово-комунальна інфраструктура, залишаються недостатньо підтриманими. Подальша бюджетна політика залежатиме від розвитку подій у країні та можливостей економіки.

З огляду на триваючу військову агресію з боку РФ, Україна має продовжувати нарощувати оборонні витрати, використовуючи як орієнтир досвід Австрії щодо суттєвого збільшення фінансування безпекового сектору. Визначення довгострокових цілей у сфері оборонного бюджету (наприклад, досягнення певного відсотка від ВВП до конкретного року) сприятиме планомірному посиленню обороноздатності країни.

Наприклад, Австрійський парламент, після тривалого обговорення, схвалив державний бюджет на 2023 рік, передбачивши значне збільшення фінансування оборони. Так, у 2023 році витрати на цей сектор сягнули 3,3 мільярда євро, що на 22,3% перевищує показник попереднього року. А за 2024 – 4,02 млрд євро. Це стало найбільшим оборонним бюджетом в історії Другої республіки з моменту її створення у 1955 році. На додаток до військової національної оборони, шлях, уже прокладений у попередні роки, буде продовжений для подальшого зміцнення стійкості та громадської безпеки. Цільові інвестиції будуть зроблені в міру зміцнення стійкості з акцентом на ІТ-безпеку та готовність до криз. МТЕФ 2024-2027 надасть кошти на загальну суму 34,4 млрд. євро [3]. Австрія збільшить до 2031 року свої оборонні витрати до 2% ВВП і таким чином зробить свій внесок у європейську безпеку.

Державний бюджет України на 2025 рік демонструє суттєве зростання видатків у ключових сферах, що свідчить про прагнення до економічного розвитку. Значна частина бюджету спрямована на забезпечення оборони та національної безпеки, що підкреслює пріоритетність захисту державного суверенітету. Окрім цього, фінансування охоплює підтримку підприємництва, розмінування, розвиток озброєння та безпілотних технологій, а також освіту й медицину. Це свідчить про прагнення держави не лише гарантувати безпеку, а й сприяти соціальному захисту населення та економічному зростанню.

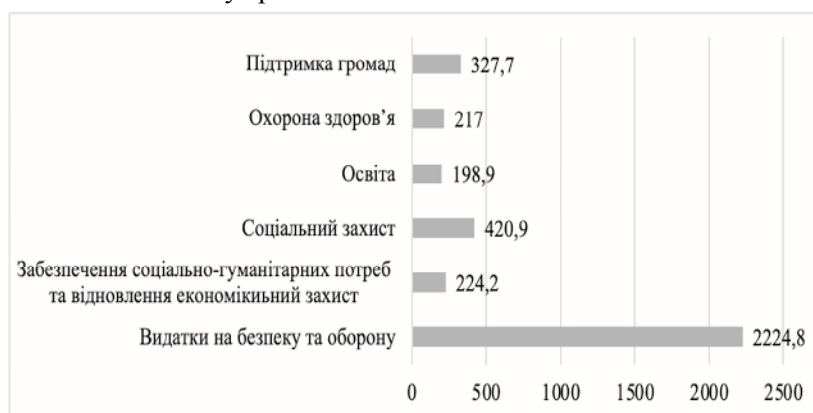

Рис. 4. План видатків Державного бюджету на 2025 рік, млрд грн

Джерело: побудовано авторами на основі [14]

Бюджетні витрати на 2025 рік заплановані на рівні 3,9 трлн грн, що на 5% перевищує аналогічні показники 2024 року. Витрати умовно поділяються на два ключові напрями:

Пріоритет №1 – сектор безпеки та оборони, якому відводиться 2,2 трлн грн або 56,6% загальних видатків, що еквівалентно 26,3% ВВП.

Пріоритет №2 – соціально-гуманітарна сфера, на яку спрямовується не менше 22% бюджету, що становить майже 10% ВВП.

Витрати на оборонну сферу у 2025 році зростуть на 47,6 млрд грн порівняно з 2024 роком, ці кошти будуть спрямовані на закупівлю озброєння, військової техніки та забезпечення виплат військовослужбовцям. Річний бюджет Міністерства оборони складе 1,57 трлн грн, що означає зростання лише на 2% у порівнянні з минулим роком. Водночас можливе загострення бойових дій може призвести до недостатності цих ресурсів для повного забезпечення обороноздатності країни, що зумовлює необхідність оптимізації бюджетних витрат.

Фінансування видатків у 2025 році на 59% здійснюється за рахунок доходів, а ще 41% покривається за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень. Це вказує на позитивну тенденцію зміцнення фінансової стійкості державного бюджету, оскільки у 2024 році баланс доходів та боргових зобов'язань був майже рівнозначним (51% на 49%).

Як і річні бюджети, середньострокові фінансові плани визначають пріоритетні інвестиційні проєкти, що отримують максимальне бюджетне фінансування. У процесі складання трирічного бюджетного прогнозу критично важливо оцінити виконання попереднього періоду, зокрема ступінь відповідності фактичних витрат запланованим, наявність непередбачених видатків, а також фінансову стійкість держави. Лише після детального аналізу цих показників можна формувати бюджетні витрати на майбутні роки. Вчасне ухвалення бюджету до початку нового фінансового року забезпечує його ефективне виконання.

Однією з основних проблем для держав залишається прагнення до нарощування бюджетних ресурсів шляхом розширення податкової бази. Проте за умов уповільненого економічного зростання така стратегія може порушити баланс між доходами та видатками, що ускладнює контроль за бюджетним дефіцитом у встановлених межах. Внаслідок цього уряди змушені звертатися до позикових ресурсів, що призводить до зростання державного боргу. Дискусії щодо збалансованості бюджету та його боргового навантаження тривають серед економістів: від категоричного неприйняття державних запозичень до визнання їх ефективним засобом стимулювання економічної стабільності. Сучасний підхід передбачає використання бюджетного дефіциту як інструменту макроекономічного регулювання за умови системного контролю та раціонального управління. Державна боргова політика має бути чітко обґрунтованою, а залучені фінансові ресурси – спрямованими на стратегічні напрями розвитку [13, с.156].

Підтримка позитивних економічних тенденцій та концентрація бюджетних ресурсів на ключових напрямках соціально-економічного розвитку потребує дотримання балансу між усіма бюджетами, контролю над рівнем державного боргу, стабільності податкової політики та відмови від неефективних податкових пільг. Важливими аспектами є вдосконалення адміністрування неподаткових доходів, оптимізація державної підтримки реального сектора економіки та цільове

використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей розвитку. Крім того, необхідно покращити методи бюджетного планування, посилити соціальну спрямованість витрат, розширити заходи з підвищення рівня життя та підтримки вразливих верств населення, а також забезпечити ефективне управління фінансовими ризиками. Прозорість бюджетного процесу залишається ключовим чинником його ефективності [16, с.19].

Якість бюджетного планування та його виконання можна оцінити за кількома показниками, зокрема обсягом перерозподілених коштів, відсутністю перевищень кошторисної вартості інвестиційних проєктів, рівнем заборгованості та дотриманням бюджетного законодавства. Ефективність контролю за виконанням бюджетних процедур визначається часткою виявлених порушень у загальній сумі проконтрольованих ресурсів, загальною сумою виявлених відхилень та рівнем витрат, що не відповідають критеріям ефективності.

Використання довгострокового бюджетного планування та програмно-цільового методу дозволяє забезпечити ефективне розпорядження бюджетними ресурсами в середньостроковій перспективі. Орієнтація бюджетного процесу на результат підвищує зацікавленість державних і місцевих органів у цільовому та якісному використанні фінансів. Однак бюджетні рішення нерідко приймаються під впливом політичних або особистих інтересів, що може негативно позначитися на їхній обґрунтованості. Тому ефективність бюджетних витрат значною мірою залежить від якості виконання державними та місцевими органами своїх повноважень [17, с.150].

Оптимізація бюджетного процесу вимагає модернізації системи соціальної підтримки громадян, що сприятиме покращенню якості людського капіталу. Важливими завданнями є збільшення частки соціальних видатків, дотримання нормативів бюджетної забезпеченості та забезпечення достатнього фінансування ключових соціальних програм.

Одним із ключових викликів, що постали перед бюджетною системою України, є повномасштабна збройна агресія з боку країни-агресора. В умовах воєнного стану критично важливим завданням є забезпечення належного функціонування як державного, так і місцевих бюджетів. На сучасному етапі Україна стикається з необхідністю адаптації своєї бюджетної політики, перегляду пріоритетів у розподілі фінансових ресурсів, спрямування коштів на оборону, надання соціальних послуг населенню, перегляду джерел бюджетного наповнення та активного залучення міжнародної фінансової підтримки. Координація бюджетної політики та її узгодженість є необхідними умовами для збереження фінансової стабільності країни як у воєнний, так і в післявоєнний період [10, с. 194].

Бюджетна система виконує ключову роль у забезпеченні фінансування військових потреб та соціального захисту населення під час війни, а також у майбутньому процесі відновлення держави. Повномасштабне вторгнення суттєво вплинуло на економічну ситуацію, спричинивши скорочення бюджетних надходжень на всіх рівнях, зростання дефіциту бюджету, збільшення залежності від зовнішніх фінансових вливань, перегляд структури державних витрат та підвищення фінансування оборонного сектору. Також зросло навантаження на місцеві бюджети, що потребує запровадження додаткових механізмів їх підтримки.

Через воєнний стан та переорієнтацію економіки України на потреби оборони значна частина бюджетних програм та реформ була повністю або частково припинена [2, с.18]. При цьому місцеві бюджети набули ще більшого значення не лише для розвитку регіонів, а й для забезпечення фінансової безпеки країни в цілому. Органи місцевого самоврядування фінансують заходи, пов'язані з реагуванням на військову агресію, включаючи підтримку територіальної оборони, забезпечення продовольчих потреб населення, евакуацію цивільних із зони бойових дій, організацію місць проживання для переміщених осіб і підтримку релокованих підприємств.

Однією з актуальних проблем є розподіл фінансових ресурсів між центральною та місцевою владою. Наразі місцеві органи здебільшого реалізують загальнодержавну політику, а не займаються самостійним розвитком своїх територій. Світовий досвід свідчить, що зростання економічного потенціалу регіонів сприяє ефективному функціонуванню бюджетної системи. Місцева влада має відповідати за соціально-економічний розвиток своїх громад, оскільки саме вона найкраще обізнана з фінансовими потребами регіону та може оптимально розподіляти бюджетні кошти [5, с.63].

Сучасна соціально-економічна ситуація України характеризується серйозними викликами, що проявляються у політичних, економічних і фінансових дисбалансах, що зумовлює погіршення макроекономічних показників, зростання інфляції, нестабільність національної валюти, значний бюджетний дефіцит та збільшення державного боргу (рис.5). Вжиті антикризові заходи не дали очікуваного результату через системні проблеми в податково-бюджетній та грошово-кредитній політиці, недосконалість правового регулювання фінансової сфери та непослідовність державного управління. Посилення економічних ризиків та загроз безпеці держави спричинило зниження рівня національної стабільності, що, своєю чергою, вплинуло на зменшення бюджетних надходжень, скорочення податкової бази та погіршення соціального захисту населення.

Зростання військових витрат	• значна частина державного бюджету спрямовується на оборону, що призводить до скорочення фінансування соціальних програм та розвитку економіки.
Зниження податкових надходжень	• руйнування підприємств, скорочення ділової активності та міграція населення суттєво впливають на дохідну частину бюджету.
Збільшення дефіциту бюджету	• розрив між доходами і витратами змушує державу вдаватися до зовнішніх та внутрішніх запозичень.
Інфляційні ризики	• емісія гривні та зростання дефіциту можуть стимулювати інфляцію, що впливає на купівельну спроможність громадян.
Необхідність відновлення інфраструктури	• значні руйнування потребують фінансування відбудови, що створює додатковий тиск на бюджет.

Рис. 5. Виклики бюджетної політики під час війни

Джерело: побудовано авторами на основі [1; 17]

Бюджетна політика відіграє центральну роль у регулюванні фінансових потоків держави, визначаючи пріоритетні напрями розподілу доходів і видатків. Досвід економічно розвинених країн підтверджує, що раціональне управління бюджетними ресурсами є визначальним чинником для стимулювання економічного зростання, соціального прогресу та фінансової стабільності держави. Ефективне планування

та цільове використання бюджетних коштів безпосередньо впливають на динаміку економічного та соціального розвитку. Одним із важливих елементів забезпечення фінансової стійкості є диверсифікація джерел надходжень. Використання як внутрішніх, так і зовнішніх фінансових ресурсів сприяє розширенню можливостей бюджету та мінімізує залежність від окремих джерел фінансування. Орієнтація бюджетної політики на потреби суспільства та ефективне управління фінансовими ресурсами є запорукою її довгострокової результативності. Видатки бюджету мають відповідати стратегічним цілям держави, сприяти зміцненню економіки, підвищенню рівня соціального добробуту та гарантуванню безпеки. Окрім цього, важливим завданням є забезпечення прозорого управління бюджетними коштами, що дозволяє уникнути корупційних ризиків і забезпечити максимально ефективне використання наявних фінансових ресурсів [11, с.41].

Розвиток потужної держави неможливий без зміцнення регіонального потенціалу та розширення можливостей місцевого самоврядування. Необхідно стимулювати фінансову самодостатність громад та їхню здатність реалізовувати делеговані повноваження. Одним із найефективніших механізмів для цього є бюджетна децентралізація.

У міжнародній практиці децентралізація управління публічними фінансами є важливим чинником підвищення ефективності бюджетної системи. Вона передбачає розширення фінансових можливостей регіонів через передачу їм частини доходів, які раніше спрямовувалися до державного бюджету. Запровадження бюджетної децентралізації в Україні сприятиме фінансовій стійкості місцевого самоврядування шляхом перерозподілу фінансових потоків на користь регіонів. Оскільки кожен регіон має свої особливості розвитку, цей підхід дозволить ефективніше задовольняти потреби місцевого населення та забезпечити якісне надання суспільних послуг.

Позитивними наслідками бюджетної децентралізації є підвищення ефективності розподілу фінансових ресурсів, розширення прав місцевих органів влади та забезпе-чення бюджетної автономії. Також передбачається спрощення процедури отримання міжнародних запозичень, розширення можливостей міст щодо зовнішніх фінансових операцій та надання їм більшої свободи у виборі фінансових установ для обслуговування місцевих бюджетів. Крім того, одним із ключових аспектів є розширення джерел доходів місцевих бюджетів.

Таким чином, бюджетна децентралізація передбачає чіткий розподіл повноважень між рівнями влади, посилення економічної та фінансової самостійності регіонів, а також створення нових механізмів доходоутворення. Для підвищення ефективності цього процесу необхідно вдосконалювати систему місцевих податків та зборів, стимулювати економічний розвиток громад і сприяти їхній фінансовій незалежності. Отже, наведено на рисунку 6 шляхи адаптації бюджетної політики в сучасних умовах.

Ефективна бюджетна політика в умовах війни повинна бути гнучкою, цілеспрямованою та спрямованою на забезпечення фінансової стійкості країни. Вона має включати оптимізацію витрат, пошук нових джерел доходів та підтримку економічної активності. Координація з міжнародними фінансовими партнерами, впровадження інноваційних фінансових механізмів та забезпечення макроекономічної стабільності є ключовими елементами адаптації та стійкості бюджетної системи України в умовах військового конфлікту.

Оптимізація державних витрат	Пріоритетне фінансування оборонного сектору, критичної інфраструктури та соціальних виплат. Виключення неефективних або низькопріоритетних витрат.
Зміцнення дохідної частини бюджету	Вдосконалення податкового адміністрування та боротьба з ухиленням від сплати податків. Стимулювання економічної активності через податкові пільги для малого та середнього бізнесу.
Механізми фінансування бюджетного дефіциту	Отримання фінансової допомоги від міжнародних партнерів, зокрема кредитів та грантів від МВФ, Світового банку, ЄС та інших фінансових інституцій. Використання внутрішніх запозичень шляхом розміщення військових облігацій.
Контроль інфляції та стабільність національної валюти	Посилення координації бюджетної та монетарної політики. Підтримка довіри до фінансової системи шляхом прозорої політики Національного банку України.
Залучення приватного сектору до економічного відновлення	Державне та приватне партнерство (ДПП) у проєктах відбудови інфраструктури. Політика сприяння інвестиціям через спрощення регуляторних процедур.

Рис. 6. Шляхи адаптації бюджетної політики

Джерело: складено авторами

Ефективність сучасної бюджетної політики України ґрунтується на поєднанні екстрених заходів із системними реформами. Подолання структурних проблем потребує подальшого вдосконалення механізмів адаптивного управління та збільшення власних фіскальних надходжень.

Пріоритетною складовою бюджетної політики України має стати фінансування оборонного сектору, зокрема зміцнення військового потенціалу та оновлення технічного оснащення. Поряд із цим важливо нарощувати інвестиції в інфраструктурні проєкти, особливо в регіонах, що зазнали руйнувань через військові дії. Підтримка малого та середнього бізнесу сприятиме зниженню імпортозалежності та ефективному використанню місцевих ресурсів.

Додатково слід розробити дієві соціальні програми для ветеранів та вразливих категорій населення. Значну частину ресурсів необхідно спрямовувати на наукові та технологічні розробки, що стосуються оборони та економічної стабільності країни. Рациональне управління бюджетними коштами, системний аналіз витрат і забезпечення прозорості фінансової політики є ключовими умовами досягнення цих цілей.

Важливим завданням є боротьба з тіньовою економікою та збільшення обігових активів для зростання державних доходів. Державні програми мають проходити регулярний аудит на предмет їхньої ефективності, а бюджетне фінансування слід розподіляти виважено. Забезпечення прозорості державних закупівель є критично важливим для подолання корупційних ризиків.

Співпраця з міжнародними партнерами, включно з МВФ, ЄС та США, відкриває можливості для залучення фінансових та технологічних ресурсів, що сприятиме економічній модернізації та структурним реформам [10, с.196].

Отже, війна кардинально змінила бюджетні пріоритети України, змусивши державу спрямовувати більшу частину фінансових ресурсів на оборону, безпеку та підтримку

соціально-економічної стабільності. Бюджетна політика адаптувалася до нових викликів шляхом нарощування військових витрат, мобілізації податкових надходжень, отримання міжнародної допомоги та залучення зовнішніх і внутрішніх запозичень.

Попри кризові умови, державі вдалося зберегти керованість бюджетного процесу та забезпечити основні соціальні виплати. Водночас значний бюджетний дефіцит, зростання державного боргу та посилена залежність від зовнішнього фінансування створюють серйозні ризики для фінансової стабільності у середньостроковій перспективі. Податкові реформи та підвищення ставок окремих податків стали основними інструментами наповнення бюджету, хоча вони також вплинули на економічну активність бізнесу та домогосподарств.

Одним із ключових викликів залишається ефективний розподіл бюджетних коштів. Хоча витрати на оборону є пріоритетними, необхідно також фінансувати відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримувати соціально вразливі групи населення та стимулювати економічний розвиток. Значна частина місцевих бюджетів була перерозподілена на потреби військового часу, що посилює їхню роль у фінансуванні регіональних програм, гуманітарної допомоги та підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Бюджетна політика на 2025–2027 роки буде спрямована на зменшення дефіциту бюджету, оптимізацію податкових надходжень, підвищення ефективності використання державних фінансів і зміцнення фінансової незалежності країни. Залучення міжнародної фінансової допомоги залишатиметься важливим джерелом стабілізації бюджету, але також потрібно розширювати внутрішні резерви шляхом стимулювання економіки, боротьби з тіньовою економікою та підвищення податкової дисципліни.

Таким чином, ефективність бюджетної політики України в умовах війни залежить від здатності уряду балансувати між військовими, соціальними та економічними потребами, забезпечувати стабільність державних фінансів та сприяти відновленню економіки. Головними завданнями залишаються збереження макроекономічної стабільності, стратегічне планування відновлення країни, підтримка бізнесу та впровадження антикризових заходів, які дозволять країні не лише вистояти у війні, а й закласти основу для майбутнього сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бугель Ю. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Економічний аналіз*. 2023. №33.2. С. 128-138. DOI: <https://doi.org/10.35774/econ2023.02.128>
2. Буй Т.Г., Прімерова О.К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМа. Економічні науки*. 2023. № 8(1). С. 17-24. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.17-24>
3. Budget 2024-2027. URL: https://www.bmf.gv.at/en/Services/starting_page_budget/budget2024.html
4. Вахович І. М., Камінська І. М., Недопад Г. В. До питання формування критеріїв бюджетної ефективності території. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.4

5. Ватаманюк-Зелінська У.З., Штундер І.М., Гаврилюк С.О. Тенденції формування та виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2022. № 4. С. 60-67.
6. Виконання державного бюджету України. Міністерство фінансів України. 2018 - 2024 рр. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
7. Видатки державного бюджету України. Міністерство фінансів України. 2018–2024 рр. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2024/>.
8. Дем'янишин В. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник THEU*. 2011. №2. С. 7-20
9. Доходи державного бюджету. Міністерство фінансів України. 2018-2024 р.р. URL : <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
10. Західна О.Р., Круглякова В.В., Рахвал І.Р. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. *Молодий вчений*. 2023. № 10 (122). С. 194-199.
11. Наконечна Г., Матвійчук Н. Бюджетна децентралізація в Україні: сутність та основні переваги реалізації реформи. *Історико-правовий часопис*. 2019. №1(13). С. 39-44.
12. Олейнікова Л.Г., Нагаєць С.В., Веремеєнко О.О., Волик В.Р. Бюджетна політика України: досвід розвинених країн світу щодо забезпечення її ефективності. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 3 (273). С. 157–165. DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-273-157-165
13. Пасічний М. Д. Бюджетна політика та економічний розвиток. *Економічний вісник університету*. 2020. Вип. 44. С.153-164.
14. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України від 19.11.2024 р. № 4059-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
15. Проць Н. В. Методичні підходи до оцінювання реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. *Соціально економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 5(109). С.353-363.
16. Селіверстова Л. С., Адаменко І. П. Фінансова система України: особливості функціонування та напрями удосконалення. *Економіка та держава*. 2018. № 6. С. 17–20.
17. Тимошенко М. В. Бюджетна політика України в умовах невизначеності та протидії геополітичним викликам. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. Випуск 37. С.148-154. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8003489>

References:

1. Buhel, Y. (2023). Byudzhetna polityka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta perspektyvy. [Budget policy of Ukraine under martial law: challenges and prospects]. *Economic Analysis*, 33(2), 128–138. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.02.128>.
2. Bui, T. H., & Primierova, O. K. (2023). Byudzhetna systema Ukrainy: vplyv viiny ta vyklyky povojennoi vidbudovy. [Budget system of Ukraine: impact of war and challenges of post-war recovery]. *Scientific Notes of NaUKMA. Economic Sciences*, 8(1), 17–24. DOI: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.17-24>.
3. Budget 2024 - 2027. Available at: https://www.bmf.gv.at/en/Services/starting_page_budget/budget2024.html.

4. Vakhovych, I. M., Kaminska, I. M., & Nedopad, H. V. (2021). Do pytannia formuvannia kryteriiv byudzhetnoi efektyvnosti terytorii. [On the issue of forming criteria for budgetary efficiency of territories]. *Effective Economy*, 2. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.4.
5. Vatamanyuk-Zelinska, U. Z., Shtunder, I. M., & Havryliuk, S. O. (2022). Tendentsii formuvannia ta vykonannia mistsevykh byudzhativ v umovakh voiennoho stanu. [Trends in the formation and implementation of local budgets under martial law]. *Innovatsiina ekonomika. Innovative Economy*, 4, 60–67.
6. State Budget Execution of Ukraine. Ministry of Finance. 2018 - 2024. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>.
7. State Budget Expenditures of Ukraine. Ministry of Finance. 2018–2024. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2024/>.
8. Demianishyn, V. (2011). Byudzhetna polityka derzhavy: kontseptualni zasady, efektyvnist, rozvytok stratehii i taktyky. [Budget policy of the state: conceptual principles, efficiency, development strategy, and tactics]. *Bulletin of TNEU*, 2, 7–20.
9. State Budget Revenues. Ministry of Finance. 2018-2024. Available at: <https://open-budget.gov.ua/national-budget/incomes>.
10. Zakhidna, O. R., Kruhliakova, V. V., & Rakhval, I. R. (2023). Byudzhetna polityka Ukrainy: stan, otsiniuvannia, perspektyvy. [Budget policy of Ukraine: state, evaluation, prospects]. *Young Scientist*, 10(122), 194–199.
11. Nakonechna, H., & Matviichuk, N. (2019). Byudzhetna detsentralizatsiia v Ukraini: sutnist ta osnovni perevahy realizatsii reformy. Istoryko-pravovyi chasopys. [Budget decentralization in Ukraine: essence and main advantages of reform implementation]. *Historical and Legal Journal*, 1(13), 39–44.
12. Oleinikova, L. H., Nahaets, S. V., Veremieienko, O. O., & Volyk, V. R. (2024). Byudzhetna polityka Ukrainy: dosvid rozvynenykh krain svitu shchodo zabezpechennia yii efektyvnosti. [Budget policy of Ukraine: experience of developed countries in ensuring its efficiency]. *Current Economic Problems*, 3(273), 157–165. DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-273-157-165.
13. Pasichnyi, M. D. (2020). Byudzhetna polityka ta ekonomichni rozvytok. [Budget policy and economic development]. *Economic Bulletin of the University*, 44, 153–164.
14. On the State Budget of Ukraine for 2025. Law of Ukraine; from 19.11.2024 № 4059-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.
15. Prots, N. V. (2014). Metodychni pidkhody do otsiniuvannia realizatsii byudzhetnoi polityky na mistsevomu rivni. [Methodological approaches to assessing the implementation of budget policy at the local level]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 5(109), 353–363.
16. Seliverstova, L. S., & Adamenko, I. P. (2018). Finansova systema Ukrainy: osoblyvosti funktsionuvannia ta napriamy udoskonalennia. [Financial system of Ukraine: features of functioning and directions for improvement]. *Economy and State*, 6, 17–20.
17. Tymoshenko, M. V. (2023). Byudzhetna polityka Ukrainy v umovakh nevyznachenosti ta protydii heopolitychnym vyklykam. [Budget policy of Ukraine under uncertainty and countering geopolitical challenges]. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. Economic Series. Legal Series*, 37, 148–154. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8003489>.